

Илија ЛАКУШИЋ*

ИРОНИЈА КАО ШАНСА МОДЕРНОГ ИЗРАЗА У КЊИЖЕВНОСТИ

Апстракт: У овом тексту говори се о чињеници да је тзв. озбиљан текст упао у замку шаблона те да увелико понавља познате облике и интензитета изражавања. То код писаца намеће потребу да одговоре на изазов отварања књижевне перспективе и суптилизације текста. Иронија, хумор, сатира... отварају разне путеве књижевног експеримента који су већ искуствено потврђени.

Кључне ријечи: *Иронија, хумор, сатира, иерсијективна*

Ако се узме као могуће да је тзв. озбиљна литература своје зените постигла још у 19. вијеку, рецимо у дјелима Лава Николајевича Толстоја, Фјодора Михајловича Достојевског и бројним, већ класичним дјелима, онда се може претпоставити како је, условно речено, настала једна упозоравајућа низбрдица онога што називамо озбиљним текстом у свеколикој свјетској литератури. Ово помињање конкретних имена свакако нема за циљ ситуирање књижевних вриједности јер су оне релативне и, од читаоца до читаоца, различите. Но, кога год узели као пробни узор у класичном успону ријечи, показаће се извјесна дезоријентација – куда поћи са врха. Наравно, и дилема – да ли је то врх? Можда се, у примјеру и околностима које сам поменуо, Гогољ појавио као могући процјеп кроз који ће допријети нешто свјежег зрака и наде да ће литература наставити да дише несмањеним интензитетом. Има небројено сличних примјера, али је овај контекст очигледан и узоран у доказивању како хумор и иронија имају снагу да изненаде и усаврше сваку привидно уозбиљену ситуацију која би хтјела да се сматра коначном. Тако се иронијски приступи појављују као непредвидиви елементи који динамизују логику приповиједања у прози или творачког парадокса у поезији.

---

* Илија Лакушић, књижевник

А како је тзв. озбиљност, дакле, свом снагом и високим вриједности-ма ударила у зид својих ограничења, она је застала и покушала да одго-нетне саму себе. Када је литература, да кажем, потрошила велики за-нос унутрашњег сагоријевања и кад су њени преносни системи почели да се врте у мјесту, писац је све више почео да поставља озбиљна теориј-ска питања: како унаприједити књижевни израз и како бити мудар ако је мудровање временом постало један флоскуларни манир? Зато писац својој замореној причи даје ироничан отпор те у хумору проналази но-ву шансу књижевног опоравка. Дакле, он са извјесним жаљењем поста-је двострука личност која, обесхрабрена искуством, пита – има ли сми-сла писати, што је мутирани облик питања – има ли смисла живјети? А пошто не жели да се преда нити у животу, нити у литератури, он жи-ви и пише интензитетом своје животне и литерарне маште. У сучељава-њу двије амбициозне енергије писац мора да тражи нове начине и стра-тегију битке која ће, колико-толико, освајати нове и креативно плодне територије.

Ако је љепота била и остала налог умјетности, тиме и књижевности, онда није чудно зашто ће се дефиниција лијепог временом повлачити, тако да кажем, према унутрашњости, према духовном и естетском жи-воту и осјећању. Сматра се да је први естетски преврат овај појам задесио са Сократом, потом са византијском иконом. Тако је свакодневно ужива-ње почело губити битку са естетским уживањем. Елементарни ерос до-био је синергетску снагу духовног и душевног ангажовања, а до тога је морало доћи јер је, како се то много касније показало, задовољна свиња изгубила битку са незадовољним Сократом. Отуда, гледано одавде, са уранком од преко двије хиљаде година у његовој *Одбрани и њосљедњим данима* има симптома постмодерне – ироније, хумора и цинизма. А у унутрашњем сукобу ових елемената, који изоловано увесељавају, рађа се Грчка трагедија као мајка грчке литературе, драме, позоришта и антич-ке мисли. Но, од оног грчког појма оваквог изражавања иронијска ме-тафора је поприлично одбјегла и све више ради за литературу, а све ма-ње за поругу како се, у неким варијантама, тумачи и до данашњих дана.

Људи и данас већином мисле да је хумор нешто смијешно. Он то уве-лико јесте, али његова опорављајућа супстанца јесте и нека врста нитро-глицерина. Уколико аутору понестану ријечи, он под матерњи језик по-стави иронију која отвори пут да се моћ говора остварује на нов начин. Као и у свакодневном животу, дешава се, рецимо, да неко добије срчани напад, али, срећом, неко га засмије и њему буде добро. Хумор, иронија, парадокс, сатира... живе као елементи који дјелују истовремено и нера-

злучиво са метафизичким приступом и оним што, по навизи, сматрамо озбиљним текстом. То, уједно, суптилізује књижевни израз и бива мјера модернизације књижевних рјешења.

Фридрих Ниче, мајстор песимистичке школе, сматрао је како човјек, да би здраво живио, мора свакога дана да се двадесетак пута насмије. Не да се насмије било како него из дна душе, негдје из своје суштине. Тамо гдје се разгоне мрак и мемла. Овдје хумор, што није уобичајено вјеровати, преузима улогу прималног крика који се судара са тамним наносима испод којих чами потреба духа да се ослободи. Једино тако се, ваљда, могу растјерати она видљива и невидљива антитијела која су организована да подметну депресивни осјећај свијета. Смијех у овој тези има својство неке врсте душевног догађаја који мијења структуру физиолошких претпоставки да се изађе из менталног притвора.

Гете је сматрао да је паметном човјеку све смијешно, мудроме – ништа. Фоербах је сматрао да хумор преноси душу преко понора. Има оних који сматрају да онај који се бар једном од срца насмијао не може бити непоправљиво лош. А може се јасно уочити да је хумор крајем двадесетог вијека одиграо капиталну улогу у литератури. Он је уклонио тачку са краја реченице. Уклонио је тачку са краја књижевне перспективе. Не, хумор се није шалио. Претставио се као једина непотрошена духовна вриједност. Он је ускочио у озбиљну литературу и обавијестио је да није мртва. Као теоријска претпоставка он не гарантује резултат сам по себи већ бива латентна могућност артикулације за оног који се у њему зна остварити. Дакле, он не гарантује креативни дар већ показује пут ономе који га има.

Хумор, дакле, освјежава људску душу и литературу, али све више постаје разлог озбиљног смијеха и настанка двоструког лица које се једном страном смијеша, а другом гута горак плод објективне стварности. Он је, према томе, штит – изолатор на души која би могла страдати због своје рањиве чистоте. Хумор је данас најсуптилнији кутак наше интиме, једини масажер апатије и атрофије. Хумор је најпостојанија супстанца постмодерног изражавања. Гдјекад онај горки хумор, којем се и смрт склони с пута.

Од свих душевних артикулација хумор је најпродорнији извјештач свијетло-тамних нијанси. Физичка снага и здравље само су објективна околност и послуга метаболизма, а хумор је сензор живота и смрти, њихов преговарач и закулисни редитељ литературе. Нема те живе и мислеће локације на којој се без хумора може зачети оптимизам. А опти-

мизам, колико год могао бити лукави комшија кича, јесте она сламчица кроз коју се дише.

Како се хумор усавршавао, тако се и смијех претварао у осмијех, подсмијех, смијешак... Није се шалити са хумором. Гдјекад је у рјешавању свјетских питања смијешак преломио судбину човјечанства. Гдјекад је, прича се, Черчилов откопчан шлиц окренуо разговоре набоље.

Хумор као људска особина јесте битно својство суптилности у свакодневној комуникацији, али овдје је битније од тога – како он суптилизује књижевни текст, а да се при том и његова озбиљност не снижава. Напротив, у ситуацији у којој људски ум, и језик којим се он служи, не могу превазићи реално стање ствари, иронија прибјегава позитивном лукавству. Објективна околност која се нуди као предмет књижевне анализе бива неосјетљива на свако логичко промишљање, па иронија, хумор, парадокс, сатира... бивају полуге које дјелују на неочекиван начин. Тај, условно речено, фактор изненађења јесте књижевни капитал који помјера објективну околност. Самим тим и писац запада у нову ситуацију и потребу другачијег говора. Тако аутентична ситуација налаже аутентично рјешење јер се дешава изван уобичајеног искуства.

Будући да иронија затиче неријешене књижевне проблеме, она надилази оно што се уобичајено мисли о њој. Она више није подривање и малодушност већ дрзомислећи израз који се учвршћује на мјесту на којем друге ријечи не успијевају. Тако иронија показује храброст да уђе у парадокс и, по цијену пораза – побиеди. Убијеђен сам да се тако може рећи.

Што се тиче сатире у Црној Гори, бар оне која се уздигла на ниво литературе, рекао бих да се она више обрачунава са начелним менталитетом и етичким ишчашењима него што, како је то уобичајено, исмијава било који облик власти. Да ли то произилази из нарцисоидности и увјерења да сваки Црногорац има неку власт, ако не над народом, а оно, бар, над својом женом. Па, стварно није логично подривати себе.

Али ово је већ отварање друге, друштвено не мање важне теме. А ја сам хтио да, крећући се рубом ироније, хумора и парадоксално закулисног духа скренем пажњу да ове категорије, више од осталих, суптилизују књижевни израз. Ових неколико запажања, према томе, говоре да је смијех једна очишћена реплика сузе. Зато предлажем да се смијемо тако јако да нам завиде трагичари.

Ilija LAKUŠIĆ

IRONY AS A CHANCE OF THE MODERN EXPRESSION IN LITERATURE

Summary

The text speaks about the fact that the so called „serious text” has entered the pattern trap and that it repeats well known shapes and intensities of expression. Consequently, the writers are imposed the necessity to respond to the challenges of literary perspective and text subtilization. Irony, humor, satire... they affect the literary experiment by opening its various ways of development.

Key word: *irony, humor, satire, perspective, literature*

